

ՅՈՒՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՍԻՐԱԾ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՍ՝ ՇԱՀԱՆ ՌԵԹԷՈՍ ՊԵՊԵՐԵԱՆ

Խորունկ սիրով եւ յարգամբով կ'ոգեկոչեմ խնկելի յիշատակը ուսուցչիս, հայ մշակոյթի ազնուագոյն երախտաւորներէն՝ Շահան Ռ. Պէրպէրեանին, որ որպէս ուսուցիչ, դասախօս եւ մանկավարժ, իմաստասէր, գեղագէտ եւ արուեստաբան, երգահան եւ երաժշտագէտ, պարագորոզ եւ թատերադրող, իր սերունդին նուիրեալները յատկանշող գաղափարապաշտութեամբ, խոնարհամտութեամբ եւ անձնուիրութեամբ՝ կէս դար ամբողջ ծառայեց իր ազգին:

Այս պահուն, յուզումով եւ երախտագէտ սրտով կը մտածեմ այս մեծ հայուն անասկարկ նուիրումին, կրթական եւ մշակութային բեղուն գործունէութեան, բազմակողմանի կարողութիւններուն, խանդավառութիւններուն եւ հետախոյրութիւններուն, քացառիկ հմտութեան, իմացականութեան եւ փայլող անհատականութեան ու մեզի բաշխած անփոխարինելի քարիքներուն եւ վաստակին մասին:

Ռէթէոս Պէրպէրեանի զաւակը ծնած ըլլալու բախտաւորութիւնը եւ ուրեմն իր ոգեկան ու իմացական հարուստ ժառանգութիւնը, դարասկիզբի Հայ Պոլիսը իր արգասանդ քարեխառնութեամբ, Փարիզի Սորպոնը իր իմացական եւ գեղարուեստական շողարձակումներով, ազգակները եղան իր կեանքի պատրաստութեան եւ մտաւորականի փոթումին: Պէրպէրեան տունին մշակութային մթնոլորտին մէջ աճեցաւ եւ ուռնացաւ գեղեցիկին, քարիին եւ ճշմարիտին հանդէպ իր պաշտամունքը: Ինքզինք նոր գոտած Հայ Պոլիսը ստեղծարար

տենդագին թափի մը մէջ տուաւ իրեն հպարտամբը ցեղին ոգեկան եւ իմացական ոյժին եւ սարսուռը Հայ Հոգիին գեղեցկութիւններուն, եւ գիտակից խանդավառութիւնը՝ ամբողջովին նուիրուելու Հայ մշակոյթի ծաղկումին: Սորպոնը զարգացուց կեանքը իր եութեան մէջ ընկալելու եւ վերծանելու կարողութիւնները: Որպէս ուշիմ եւ խորագնմին ուսանող, ան, անյագուրդ ծարաւով հետեւեցաւ Պերկսօնի՝ փիլիսոփայութեան, Տիւմայի՝ հոգեբանութեան, Տիւրքիայի՝ ընկերաբանութեան, ինչպէս նաեւ, բարոյագիտութեան, մանկավարժութեան, գեղագիտութեան, գրականութեան, թատերապարի եւ երգահանութեան դասընթացներուն: Շատ երիտասարդ տարիքէն սկսեալ, որպէս ուսուցիչ, դասախօս, գեղագէտ, իմաստասէր, գրագէտ, երգահան, երաժշտագէտ, թատերադրող եւ պարտադրող եւ երգչախումբի ղեկավար, ան, Պոլսոյ, Գահիրէի, Երուսաղէմի, Անթիլիասի եւ Պէյրութի մէջ՝ հայ դպրոցին եւ հայ մշակոյթին բաշխեց իր կեանքը:

Շահան Պէրպէրեանին անձնապէս ծանօթանալու առիթը ինծի ներկայացաւ 1934ին, երբ Հայ Երուսաղէմի երջանկայիշատակ Պատրիարք՝ Թորգոմ Արք. Գուշակեանը, ժառանգաւորացի եւ Ընծայարանի որպէս ուսուցիչ միեւնոյն առեւ հրաւիրեց Յակոբ Օշականը եւ Շահան Պէրպէրեանը (Գահիրէի Պէրպէրեան Ճեմարանին փակուելէն ետք): Այս երկու պատուական ուսուցիչներուն ջանքերով եւ հոգեւոյս Տիրան Արք. Ներսիսեանի (ետէն

ընտրելով պատրիարք՝ ներշնչող տեսչության տակ՝ Սրբոց Ցակոբեանց Միաբանությունը օժտուեցաւ զարգացած եւ շնորհալի նորընթացներու հոյով մը, որուն արժանաւորագոյն ներկայացուցիչը՝ Ս. Աթոռի ներկայ գահակալն է։ Երջանկայիշատակ Պատրիարքին այս քարեխնամ կարգադրութեան քարիքը տարածուեցաւ սաղմնահայ սերունդին ալ վրայ։ Յ. Օշական եւ Շ. Պէրպէրեան, իրենց ուշադրութեան առարկայ դարձուցին ուսման ծարաւի երիտասարդութիւնը եւ 1940ին՝ գթասրտօրէն հիմնեցին Երուսաղէմի Հայ Մշակութային Միութիւնը՝ հայեցի քարճր որակի կրթութիւն մը չամբելու օտար երկրորդական վարժարան յաճախող ուսանողներու եւ գրասէր երիտասարդներու, միեւնոյն ատեն խթանելու ուրիշ երկիրներու մէջ ապրող երեց սերունդի հայ մտաւորականները, որ հետեւին իրենց քարի օրինակին։

Այս երկու մեծ ուսուցիչները, անգլիական չոր ու ցամաք ուսումնով տափակցած մեր միտքերը լուսաւորեցին եւ մեզի համար մինչեւ այն ատեն թափուն մնացած գեղեցկութիւններով մեր հոգիները ճոխացուցին։ Յ. Օշական, Հայ Գրականութիւն դասախօսեց եւ գրական վերլուծումի եւ շարադրութեան աշխատանքները վարեց։ Շ. Պէրպէրեան Աւագ Արուեստները դասախօսեց եւ Ատենամարզանքի, Արտասանութեան եւ Թատերադրութեան աշխատանքները վարեց։

Յուզումով եւ կարօտով կը բերթատեմ մեր Մշակութային Միութեան՝ կէս դար առաջ հրատարակած, չորս Տեղեկաբեր Պրակները եւ այժէ կ'անցնեմ Շ. Պէրպէրեանի դասախօսութիւններու իր կողմէ շարադրուած հաստատագրութիւնները, եւ գաղափար մը տալու համար այդ դասընթացին տարրողութեան եւ որակին մասին, կ'արտագրեմ անոնց վերնագիրները։

– Դասընթացի Ընդհանուր Մշակոյթի. – Աւագ արուեստները – իրենց գործօնները եւ Սեւերը։

Ընդհանուր Ներածական եւ Դասաւորում Աւագ Արուեստներու. –

Ա) Ճարտարապետութիւն, Բ) Քանդակագործութիւն, Գ) Նկարչութիւն, Դ) Պար, Ե) Բանասիրութիւն (Նօսք եւ Գիրք) Զ) Երաժշտութիւն, եւ անոնց գործօնները – զաղափարը, նիւթը, յօրինուածքը, նիւթեղէնը, հարտարութիւնը (թէքնիկ) եւ ոճը։

Արուեստագիտական Ուղղութիւնները

ա) Դասականութիւն (classicism) ք) Վիպականութիւն (Romanticism), Գ) Իրապաշտութիւն (realism). դ) Խորհրդանշանականութիւն (symbolism), ե) Արդիականութիւն (modernism)։

Արուեստը իրագործման իր փուլերուն

մէջ. –

ա) Արուեստագիտական ստեղծագործութեան քննութիւնը (հանճար եւ յիմարութիւն)

բ) Հանճարին հոգեբանութիւնը

գ) Հանճարին ընկերաբանութիւնը

դ) Գեղարուեստական ստեղծման գործողութիւնը

ե) Արուեստագիտական գործադրութիւնը ընդհանրապէս

զ) Գործադրող Արուեստագէտը

է արուեստագիտական գործադրութիւնը իրր պրոցէս

ը) Արուեստի ճաշակումն ու վալյումը Թ) Ճաշակումի պայմանները եւ ճաշակի կազմիչ տարրերը

ժ) Գեղարուեստական արժէքի գատումը (սխալ ստուգանիշներ դատաստանի)։

Գեղագիտական Արժէքը իր էութեան եւ Յարաբերութիւններուն մէջ

ա) Արուեստին էութիւնը

բ) Ապարուեստը

գ) Գեղեցիկին էութիւնը

դ) Տգեղութիւնը

ընտրեալ պատրիարք) ներշնչող տեսչութեան տակ՝ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը օժտուեցաւ զարգացած եւ շնորհալի նորընծաներու հոյովով մը, որուն արժանաւորագոյն ներկայացուցիչը՝ Ս. Աթոռի ներկայ գահակալն է։ Երջանկալի շատակ Պատրիարքին այս բարեխնամ կարգադրութեան բարիքը տարածուեցաւ սաղիմահայ սերունդին ալ վրայ։ Յ. Օշական եւ Շ. Պէրպէրեան, իրենց ուշադրութեան առարկայ դարձուցին ուսման ծարաւի երիտասարդութիւնը եւ 1940ին՝ գթասրտօրէն հիմնեցին Երուսաղէմի Հայ Մշակութային Միութիւնը՝ հայեցի բարձր որակի կրթութիւն մը ջամբելու օտար երկրորդական վարժարան յամախող ուսանողներու եւ գրասէր երիտասարդներու, միեւնոյն ատեն իթանելու ուրիշ երկիրներու մէջ ապրող երեց սերունդի հայ մտաւորականները, որ հետեւին իրենց բարի օրինակին։

Այս երկու մեծ ուսուցիչները, անգլիական չոր ու ցամաք ուսումով տափակցած մեր միտքերը յուսաւորեցին եւ մեզի համար մինչեւ այն ատեն թափուն մնացած գեղեցկութիւններով մեր հոգիները ճոխացուցին։ Յ. Օշական, Հայ Գրականութիւն դասախօսեց եւ գրական վերլուծումի եւ շարադրութեան աշխատանքները վարեց։ Շ. Պէրպէրեան Աւագ Արուեստները դասախօսեց եւ Ատենամարզանքի, Արտասանութեան եւ Թատերադրութեան։ Աշխատանքները վարեց։

Յուզումով եւ կարօտով կը թերթատեմ մեր Մշակութային Միութեան՝ կէս դար առաջ հրատարակուած, չորս Տեղեկաբեր Պրակները եւ աչիւ կ'անցնեմ Շ. Պէրպէրեանի դասախօսութիւններու իր կողմէ շարադրուած համառօտագրութիւնները, եւ գաղափար մը տալու համար այդ դասընթացքին տարողութեան եւ որակին մասին, կ'արտագրեմ անոնց վերնագիրները։

– Դասընթացք Ընդհանուր Մշակութիւն – Աւագ արուեստները – իրենց գործօնները եւ Սեռերը։

Ընդհանուր Ներածական եւ Դասաւորում Աւագ Արուեստներու։–

Աւ Ճարտարապետութիւն, Բաժանակազոր–ծութիւն, Գլ Նկարչութիւն, Դ) Պար, Ե) Բանահիւսութիւն (Խօսք եւ Գիր), Զ) Երաժշտութիւն, եւ անոնց գործօնները – գաղափարը, նիւթը, յօրինուածքը, նկերդները, նարտարութիւնը (թէքնիկ) եւ ոճը։

Արուեստագիտական Ուղղութիւնները
ա) Դասականութիւն (classicism) բ) Վիպականութիւն (Romanticism), Գ) Իրապաշտութիւն (realism), դ) Խորհրդանշանականութիւն (symbolism), ե) Արդիականութիւն (modernism)։

Արուեստը իրագործման իր փուլերուն մէջ։–

ա) Արուեստագիտական ստեղծագործութեան բնութիւնը (հաննար եւ յիմարութիւն)

բ) Հանճարին հոգեբանութիւնը

գ) Հանճարին ընկերաբանութիւնը

դ) Գեղարուեստական ստեղծման գործողութիւնը

ե) Արուեստագիտական գործադրութիւնը ընդհանրապէս

զ) Գործադրող Արուեստագետը

է) արուեստագիտական գործադրութիւնը իբր պրոցէս

ը) Արուեստի ճաշակումն ու վալյումը

թ) Ճաշակումի պայմանները եւ ճաշակի կազմիչ տարրերը

ժ) Գեղարուեստական արժեքի դատումը (սխալ ստուգանիշներ դատաստանի)։

Գեղագիտական Արժեքը իր Էութեան եւ Յարաբերութիւններուն մէջ

ա) Արուեստին Էութիւնը

բ) Ապարուեստը

գ) Գեղեցիկին Էութիւնը

դ) Տգեղութիւնը

- բ) Գեղեցիկին ու Արուեստագիտականին համադրումը
- գ) Գեղեցիկը եւ ճշմարիտը (Արուեստ եւ Գիտութիւն եւ Բնագանցութիւն)
- է) Գեղեցկութեան էսթետութիւնը
- ը) Արուեստ եւ Բարոյական
- թ) Արուեստը եւ Կրօնքը

Անհրապոյր եւ անտարբեր ձեւով դասախօսութեան մօթերը կարդացող եւ նիւթի մը մասին գոր գիտելիքներ մատուցող դասախօսի սովորական տիպարէն այնքա՛ն տարբեր է ան: Իր խոր հմտութեան կը միացնէ՝ իր խօսքը սրտին ջերմութեամբ տալիքն իր կարողութիւնը, որ բնականօրէն կ'արտածուէր իր տիմամի՛ք անձնաւորութեան: Միտքէ միտք իր հաղորդութեան միջոցը, հին օրերու Յոյն փիլիսոփաներուն նման, կենդանի խօսքն էր, որուն անվիճելի վարպետը, կախարհն էր ինք: Դասախօսութիւններու ընթացքին, երբեք մօթերու օգնութեան չէր դիմեր: Իր ամէն մէկ խօսքը, անմիջական ապրումի մը հզօր ներշնչութեան թելադրուած՝ իմացական երկունք էր եւ հարազատ ստեղծում: Իր ամէն մէկ խօսքը, մեր մտքին առջեւ յառնող հարտարապետական անթերի կառոյց էր իր համեմատութիւններով եւ յարդարամբով ու տանարի մը վեհութիւնը կը զգենուր երբ գեղեցիկին, ճշմարտին երկրպագու այս քրմապետը՝ մեզի կը խօսէր Արուեստէն: Այն պահուն երբ կը դողային իր շրթոմէները, շունչը կը հեւար եւ դէմքը կը շառագունէր ու իր պերճախօս ձեռքերը իմաստնօրէն կը պարէին եւ ինք կը վերանար՝ կը զգայինք լուսապսակուիլը իր լայն ճակատին, եւ միեւնոյն ատեն, կը զգայինք փիլը մեր միտքն ու հոգին բանտող պատերուն, եւ լայնմալը՝ մեր մտանշութեան հորիզոններուն: Մեր միտքը, անոր խորհողութեան առջեւէն հլուքեամբ կ'ընթանար եւ առաջադրուած եզրակացութեան կը յանգէր: Իր խօսքը կը ներգրաւէր,

կ'առի՛նէր մեզ: Խօսքը ոգի կը դառնար եւ իմացական ոյժի կը վերածուէր: Այս մոգական կարողութեան մէջ կը կայանար ներշնչող ուսուցանողի իր բացառիկ արժանիքը:

Հոյակապ դասախօսութիւններուն առընթեր՝ իր վարած ատենախօսութեան, արտասանութեան եւ թատերադրութեան աշխատարանները՝ աւելի մտերմական մթնոլորտի մը մէջ՝ գործօն մասնակցութեան առիթներ ստեղծեցին եւ մեզմէ անոնք, որ լրջօրէն կը հետաքրքրուէին եւ ձիրք ունէին խօսելու, արտասանելու եւ թատերադրելու մեծապէս օգտուեցան: Այս պարագային ալ, Շ. Պերպէրեան, մեթոտիկ կերպով բացատրեց ատենախօսական արուեստին նկարագիրը, ատենախօսութեան պատրաստութեան ձեւը, նիւթին ընդլայնումը եւ խօսքին գործադրումը: Վարժութեան համար վիճաբանութեան նիւթեր դարձան.՝ Սփիւռքի հայ գրականութիւնը ապագայ ունի՞ր թէ ոչ.՝ Գրականութիւնը եւ Արուեստները կը շահի՞նք թէ կը կորսնցնեն տնտեսական ասպարէզները դառնալով: Առաջարկողներն եւ առարկողներն ետք, ներկաներուն ալ առիթը տրուեցաւ իրենց մասնակցութիւնը բերելու: Հաւաքոյթները աւարտեցան վարիչին շինիչ դիտարկումներով:

Արտասանութեան աշխատարանի սկիզբը, Շ. Պերպէրեան անդրադարձաւ արտասանութեան ներքին վերիրագործումին (պատրաստութեան) եւ ապա արտաին վերիրագործումին. (ըուն իսկ արտասանութեան) եւ բերթուածի մը իմացական, գորտեքնական եւ զգայնական տարրերուն արտայայտումին: Վարիչը վերլուծեց Պետրոս Դուրեանի «Տրտունջքը» եւ Դանիէլ Վարուժանի «Առկայծ ձրագը» եւ յաջորդաբար փորձեցինք արտասանել այս երկու կտորները: Շ. Պերպէրեան, մեր ձեռով արտասանեց ու դիտել տուաւ, որ անգլիական վարժարան յաճախողները,

սկսած էին՝ կորսնցնել մեր հնչույթն եւ առողջամտութեան հայկական հարագատութիւնը:

Աւելի յաջող էր եւ հետաքրքրական Կոստան Զարեանի՝ «Ասացուած մեռած բանաստեղծի համար» գեղարվեստական խմբական արտասանութիւնը արական եւ իգական ձայներով: Արտասանութեան փորձերու միւս կազմեցին, Ե. Տէմիրճիպաշեանի՝ Պոսփորը, Վ. Թէֆեանի՝ Հայաստանին, Երեմ Կոչերը, եւ Տ. Զրաֆեանի՝ Հովին Հետ գեղարվեստները:

Թատերական աշխատանքներն ալ սկսան միեւնոյն սիւսքեմաթիք ձեւով: Շ. Պէրպէրեան դասախօսեց թատերական Արուեստը, բեմյարդարանքը, դերակատարութիւնը, բեմավարութիւնը եւ թատերական համադրութիւնը միւսերուն մասին եւ ապա ձեռնարկեցինք Յ. Օշականի՝ «Սասունցի Դաւիթ» բնարախաղին բեմադրութեան: Նախապատրաստական աշխատանքները տարուեցան եւ փորձերը սկսան Շ. Պէրպէրեանի ղեկավարութեան տակ: Դժբախտաբար, այս ծրագիրը կարելի չեղաւ իրականացնել. սակայն, Երուսաղէմի Հայ Մշակութային Միութեան թատերախումբը յաջողեցաւ Y.M.C.A.ի թատերասրահին մէջ բեմադրել Յ. Օշականի «Մինչեւ Ուրը», Կոստան Զարեանի «Կեանքին Տաւը», յոյս տեսած հայրենիքի Ամսագրի մէջ, եւ, թատերախումբին համար յատկապէս գրած Յ. Օշականի «Ափիլէսի Կրունկը» ռոքերգութիւնը, թատերադրութեամբ եւ խաղարկութեամբ՝ այս տողերը գրողին:

Ուշագրաւ յաջողութիւններ էին ժառանգաւորացնել եւ ընծայարանէն ներս Շ. Պէրպէրեանի ինքնատիպ բեմադրութիւնները՝ աշակերտներու խանդավառ մասնակցութեամբ:

Աշխատարաններու մտերմութեան մէջ, Շ. Պէրպէրեանը աւելի մօտէն ճանչնալու առիթներ ներկայացան եւ հետզհետէ աւելի

սիրեցի ու յարգեցի բարի, կենցաղագէտ, նրբօրէն զուարթախոհ, միշտ փաղցրածպիտ ուսուցիչս, որուն բերնէն ոչ մէկ ամազնիւ խօսք լսած եմ, եւ ոչ մէկ ամազնիւ արարք տեսած:

Կը յիշեմ օր մը գեղարվեստական վերլուծումի վարժութեան համար Y.M.C.A.ի նրբանցներէն կախ՝ նկար մը փոխ առինք եւ դասարան բերինք: Մաթ գոյներով իւղաներկ կենդանակար մըն էր, գործը ամերիկացի նկարիչի մը, որ կը ներկայացներ ամերիկեան ժայռոտ տեսարանի մը մէջտեղ չորս վայրի ձիեր՝ տարբեր գոյներով: Ճերմակ յովատակ մը (Stallion), քաշը հովին տուած իր առջեւի սրունքներով աշխտ ձիու մը կողմնակի կռքնած՝ ամբողջ հասակով ցցուած էր եւ կը տիրապետէր տեսարանին: Շ. Պէրպէրեան, ներկաներուն տպաւորութիւնները ուզեց փողով նկարին մասին. նկարչուհի Հայկուհի Ղազերեանը իր վերապահութիւնը յայտնեց նկարին կազմութեան (composition) եւ ոճին մասին. քանի մը հոգի վեհերոտութեամբ նպաստաւոր եւ աննպաստ կարծիքներ յայտնեցին: Մթնոլորտը բիշ մը զուարթացնելու նպատակով յայտնեցի թէ իմ մտած անկիւնէն՝ նկարը կ'արտայայտէր վայրի ձիերու ընդվզումը մարդուն կողմէ ստրկացման, եւ մարտահրաւէր մըն էր ի խնդիր անկաշկանդ ազատութեան: Շ. Պէրպէրեան, համբերութեամբ լսելէ ետք խանդավառ պաշտպանողական, ժպտեցաւ եւ նուրբ հեղեանքով ըսաւ. «Ատիկա գրականութիւն է, հիմա վերադառնանք նկարչութեան». եւ մի առ մի ներկայացուց նկարին բաղկացուցիչ գործօնները - գաղափարը, միւթը, միւթեղէնը, հարտարութիւնը, յօրինուածքը եւ ոճը, ու մատնանշեց ատոր թերութիւնները: Զիներու ազատութեան ի նպաստ ճիգս՝ ի դերեւելու:

Նկարներու գեղագիտական

գնահատումի առնչութեամբ, կը յիշեմ, Շ. Ռ. Պերպլերեանին անունին կապուած յատկանշական մանրադէպ մը: 1940ական թուականներուն սկիզբը, Հայոց Պատրիարքարանը Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ Գրիգոր Լուսաւորչի եկեղեցին նկարագարողնու նպատակով եգիպտահայ գեղանկարիչ Օճնիկ Աւետիսեանը երուսաղէմ հրաւիրած էր:

Իր աշխատանքին մէջ ամիսներու տեմաշան աշխատանքէն ետք, տաղանդաւոր արուեստագէտը, իր ստեղծագործած Ս. Գրական նկարները ցուցադրեց քննիչ յանձնախումբին որ կազմուած էր հոգեւոր հայրերէ եւ Շ. Պերպլերեանէն որպէս արուեստաբան:

Նկարներէն մին կը ներկայացնէր Յիսուսի Մկրտութիւնը Յովհաննու Մկրտիչին ձեռամբ Յորդանան Գետին մէջ: Արտասովոր նկար մը, իրապաշտ թէքնիքով եւ գոյներու ժուժկալ գործածութեամբ: Շ. Պերպլերեան, կը գնահատէ նկարին յօրինուածքը, հարազատութիւնը եւ հայկական ոճին ինքնատուրութիւնը, բայց Յանձնախումբի անդամները անակնկալի կը մատնուին եւ Ս. Յակոբայ Տաճարին ծերունագարդ ժամօրհնողը, որ իր առհաւական հաւատքին ասեղի ծակէն միայն կը նայէր կեանքին եւ Արուեստին, իր յուսախաբութիւնը կ'արտայայտէ քացականչելով. «Բայց ասիկա քնա՛ւ Յիսուսին չի նմանիր»:

Շ. Պերպլերեան, միշտ քարեկիրք եւ ինքնագոհակ կը հարցնէ. «Կը ներե՞ք, հայր սուրբ, դուք Յիսուսը տեսա՞՞ք է՞ք»:

Դժբախտաբար, Օճնիկ Աւետիսեանի ստեղծումները, Յանձնախումբին կողմէ մերժուեցան եւ նկարագարողնու գործը յանձնուեցաւ, «Յիսուս տեսած» ճարտարապետ-նկարիչ եւ իտալական դպրոցի հետեւորդ՝ Մարտիրոս Աթուռեանին:

Տարիներ ետք, Առաքելական

Աթոռոյ ներկայ Գահակալին հրամանով. Աւետիսեանի արուեստի գործերը փրկուեցան վանքի խոնարհ մառանի մը մէջ իրենց անփառունակ լքումէն:

Ուրիշ առիթով մը, նոյն արժեանքներով քննութեան տակ առաւ, Նոր Արուեստի՝ Սինեծապաւնի՝ Waterloo Bridge անունով ուշագրաւ արտադրութիւնը – ամերիկացի գիւնուորի մը եւ անգլիացի պարուհիի մը սիրային եղբրական պատմութիւնը պատերազմի ընթացքին – եւ ապացուցեց արուեստի գործ մը դատելու կերպին ընդհանրական նկարագիրը:

Շ. Պերպլերեան ԳՄԳԼՏԸ, եզակի դէմք մըն է արդի հայ գրականութեան մէջ, Յակոբ Օշականի հաստատումով: Գեղարուեստական հանդէսներու մէջ ցրուած իր հմտայից յօղուածներով ան յաջողեցաւ կերտել լեզու մը եւ ոճ մը՝ սեղմօրէն եւ նշգրտօրէն կարենալ արտայայտելու համար իմացական բարդ յղացքները եւ նրբութիւնները արեւմտեան մտածողութեան եւ զգացողութեան: Իրմէ՝ մեր լեզուն ժառանգած է իմաստասիրութեան, ընկերային գիտութեանց եւ գեղագիտութեան կայունածներէն ներս մասնագիտական քառապաշար մը եւ ըսելակերպ մը: Հաշակ մը տալու համար իր ճարտարապետած լեզուին՝ կը մէջքերեմ Արուեստի վեց Աւագ սեւերու մասին իր սահմանումները: (Միջնաբերդ Բ. տարի):

– Եօթը սահման, ըսելու՝ Արուեստը իր վեց Աւագ տեսակներով, ի՞նչ է Հարտարապետութիւն մը. – Շինանութեան նուաճուած անջրպետ մը, որ կը գոյաւորէ ընկերային մարմնի մը Ձեւը ուր ռգի մը – այդ կեանքին իսկ – կը յայտնուի: Ի՞նչ է Դանդակագործութիւն մը. – բարով, փայտով կամ մետաղով նուաճուած ծաւալ մը, որով կը գոյաւորուի կենսային կերպարանքի մը Ձեւը ուր Ռգի մը զանգուած կ'առնէ: Ի՞նչ է Նկարչութիւն մը. – գոյնով ու գիծերով նուաճուած

մակարդակ մը. որով տեսողութեան կ'ընծայուի Տեսիլքի Ձեւ մը ուր Ոգի մը կը սփռուի: Ի՞նչ է Պարադոքսիսն մը.— նոյն ատեն անջրպետ մը եւ տեսողութիւն մը նուաճող մարդկային մարմնի շարժումներու Ձեւ մը ուր Ոգի մը կ'ապրի: Ի՞նչ է Ռանսիստութիւն մը.— բառերով նուաճուած ու որակաւորուած գիտակցութեան անջրպետի մը եւ տեսողութեան մը Ձեւը ուր Ոգի մը կը շրջի:

Ի՞նչ է Երաժշտութիւն մը.— Ջուտ ձայներով գոյաւորուող լինելութեան Ձեւ մը ուր Ոգի մը կը յաւերժանայ:

Ի՞նչ է Արուեստ մը.— Գործ՝ որով կը գոյաւորուի զգալի Ձեւ մը ուր Ոգի մը կը շնչէ կամ Ոգի մը որ Ջգալի Ձեւի մը մէջ իրագործուած է—:

Նոյնքան ինքնատիպ է ԳԵՂԱԳԼԵՏ Շահան Պերպերեանը: Արուեստի եւ Գեղեցիկի էութեան մասին իր պատրաստած թէզը եւ Աւագ Արուեստներու տարածականէն՝ տեսողայինին իր իւրայատուկ դասաւորումը եւ մեկնաբանութիւնը ուշագրաւ աշխատանք մըն է արեւմտեան գեղագիտութեան չափանիշերով: Մեզի համար քացառիկ արժէք մը կը ներկայացնէ Հայ Արուեստի գեղագիտական էութիւնը ըմբռնելու եւ հայկական ոգին յատկանիշները բնորոշելու իր քեզուն աշխատանքը:

Շ. Պերպերեանն էր որ հոգիիս առջեւ քացաւ Արուեստի կախարդական աշխարհը եւ անոր կը պարտիմ նկարչութեան եւ փանդակագործութեան, երաժշտութեան եւ թատերապարի արուեստներուն հանդէպ զգացած սէրս եւ զարգացումը հաշակիս:

ԻՍՄԱՍՍԱՍԼԻՆ Շահան Պերպերեանը իորաթափանց մեկնաբանն էր արեւմտեան իմաստասիրութեան՝ Յոյն փիլիսոփայութեանն սկսեալ: Դժբախտաբար, ես գրկուեցայ այդ դասընթացքին հետեւելու քախտաւորութենէն: Համալսարաններու մէջ

իմաստասիրութեան ճիւղին հետեւած իր մախկին ուսանողները, խոր հիացումով, բնագանցական գիտութիւններու իր համադրական դասաւորումը արժէքաւոր աշխատանք կը նկատեն, ինչպէս նաեւ՝ իր կատարած իմաստասիրական շահեկան վերլուծումները:

Եւ վերջապէս, ԵՐԳԱՀԱՆ եւ ԵՐԱԺՇՏԱԳԼԵՏ Շահան Պերպերեանը, որ ասպարէզով երաժիշտ չէր, այլ, սիրող մը որ կ'երգէր եւ կը ստեղծէր, մախ իմք իր հաճոյքին համար իր խուցիւն մտերմութեանը մէջ: Իր երգերը արտասովոր յուզականութեամբ եւ քաղցրութեամբ կ'օծուէին, երբ կ'ելլէին իր իսկ հագագէն եւ ստեղծաշարին վրայ մատնեւորուէին: Իր ներշնչումի աղբիւրներն են արեւմտահայ եւ արեւելահայ բանաստեղծներու՝ Վ. Թէֆէնանի, Դ. Վարուժանի, Մ. Մեծարեւցի, Ռ. Սեւակի, Մ. Զարիֆեանի, Յ. Օշականի, Նղիվարդի, Յ. Թումանեանի, Ա. Իսահակեանի եւ Վ. Տէրեանի հոգեգրաւ բխումները, եւ ժողովրդային ու կրօնական երգեր. շուրջ հարիւր յօրինումներ՝ մեծ մասը միաձայն եւ տասնեակ մը քաղմածայն: Երգի մը մեղեդիին երաժշտական գրաւութենէն աւելի, քերթուածային իմաստին վրայ ան կը դնէ շեշտը եւ այդ իսկ պատճառով, իր յօրինումները աւելի արտասանական (recitative) են եւ նուազ մեղեդիական (melodic): Երգ մը, կտորի մը բանաստեղծական երեսները ընդգրկող ամբողջական իրագործում մըն է որ կը խորշի եղանակին տունէ տուն քաշկռտուէն: Այդ յօրինումները շեշտուածօրէն անհատական դրոշմ մը կրելով հանդերձ, խորապէս հայկական են իրենց ռիթմ պարզութեամբ, խորութեամբ, ժուժկալութեամբ եւ վեհութեամբ, ու անտեղի եւ անարդար կը համարեմ անոնց հասցէին ուղղուած պուրժուայական եւ մեղկ սալոնական վերագրումը:

Երաժշտութեան մարզին մէջ Մ. Պէրպէրեան երկու շատ կարեւոր յանձնարարութիւններ իրագործեց Երուսաղէմի մէջ: Հիմնեց Հայ երաժշտական Միութիւնը եւ կազմեց թմ ախնդորեմ ընտրուած եւ մարգուած վաթսուս հոգիէ բաղկացեալ երկսեռ երգչախումբ մը եւ ծանօթացուց Կոմիտասեան երաժշտութիւնը հայ եւ օտար երաժշտասէր շրջանակներուն: Իր տարեկան համերգները, քարճորակ գեղարուեստական հանդէսները էին, որոնց ընթացքին քառաձայն երգեցողութեամբ անմահական «Գարուն առ», «Գութան երգը», «Անձրեւն եկաւ շաղպէն», «Սոնա Եարը», «Լուսնակն ամուշը», «Առաւօտուն Բարի Լոյսը» իրարու հետեւ կը գլցային, կը կարկաչէին իրենց սրտառու, գեղեցկութեամբ ու շփոթութեամբ: Կը յիշեմ, որ այս համերգներէն վերջնայն յայտագրի մէջ տեղ տուած էր թատերապարի մը, եթէ չեմ սխալիր՝ Ժամերու իմաստին նուիրուած: Գողտրիկ այդ խորհրդապատկերը իր պարային շարժումներով, երաժշտութեամբ եւ լուսերանգաւորումով՝ առաջին առիթը ընծայեց սաղիմահայերուս թատերապարի արուեստին ծանօթանալու:

Մ. Պէրպէրեանի մատուցած երկրորդ ծառայութիւնը, մեր սրբազան երաժշտութեան գոտւմի եւ բիւրեղացումի աշխատանքն էր, գործակցութեամբ Պսակ Վրդ. Թումաշեանին (Ետէն Արեւիկսկոպոս), որ այդ շրջանին Ս. Յակոբայ տաճարին դպրապետն էր: Յաջողեցան մեր եկեղեցական երաժշտութիւնը ձեռքադառնել թրքական շարքիներու եւ արաբական 'եպիլներու' յատուկ կիսաձայներուն եւ քառորդ ձայներու մեղկացուցիչ ազդեցութենէն եւ վերադարձնել անոր առողջ առգանութիւնը եւ ճշգրտութիւնը:

Երաժշտագէտ Մ. Պէրպէրեանի կարեւոր ներդրումները կը նկատուին ընդհանուր երաժշտութեան եւ հայ

երաժշտութեան մասին գրած յօդուածները եւ յատկապէս «Կոմիտաս Վարդապետի Անձը եւ Գործը» մենագրութիւնը, որ համագամնօրէն կը ներկայացնէ Մեծ Վարդապետին կեանքը, եւ երաժիշտը, տեսարանը, յօրինողը, իմրաւարը, երգիչը եւ անձը, ու կ'արտայայտէ Կոմիտասի հանդէպ Մ. Պէրպէրեանի զգացած համարումը, հիացումը եւ խանդաղատանքը: Հայ Պետիրատի կողմէ Կոմիտասի մասին հրատարակուած այս ժողովածուին մէջ մէկտեղուած զանազան երաժշտագէտներու յօդուածներուն մէջ քարճոր գագաթ մըն էր այս մենագրութիւնը՝ իր տարողութեամբ եւ խորութեամբ:

Իր մահէն շուրջ տասնեակ տարիներ ետք, սրտի անհուն նմրումով կը մտածեմ տաղանդաւոր այս մեծութեան տրուած ճակատագրին եւ մեզի թողած վտիտ ժառանգին մասին: Ինչո՞ւ Մ. Պէրպէրեան անծանօթ մնացած է իր ժողովուրդի զանգուածին: Ինչո՞ւ իրմէ նիւար գիրք մը ունիմք միայն, 'Երկու Ժամանակներ' անունով, որ ժամացուցային եւ ներքին վերապրումի ժամանակի տեւողութեան մասին իմաստասիրական խորհրդածութիւն մըն է Ամանորի սեմին: Թէեւ գրական գեղարուեստական արժեքաւոր վերլուծական յօդուածներ եւ երկխօսութիւններ երեւցած են իր ստորագրութեամբ Սիոնի եւ այլ յուրջ հանդէսներու մէջ, անուրանալի է որ իր տուածը անհասար է իր տաղանդին: Հայ ուսուցչի իր անստույգ եւ տարապաշտ մանկական եւ ամենօրեայ մտահոգութիւնները, կենդանի խօսքին հանդէպ իր նախասիրութիւնը եւ տպուած գիրքին հանդէպ իր ծայրայեղ թմախնդրութիւնը, ինքնաբերական հաստատութիւնը եւ համեստութիւնը, ստեղծագործական այլ գրադրումներ՝ երգահանութիւն, թատերապար, թատերագրութիւն, արգելիք պատճառները եղան իր գրական աշխատանքին: Եւ մտածել, որ մի միայն

Երուսաղէմի Հայ Մշակութային Միութիւնը զգաց անհրաժեշտութիւնը հրատարակելու իր գեղագիտական դասախօսութիւններուն՝ եւ աշխատարաններուն իր կողմէ համա-
նօտագրուած քանկարժէք մօթերը: Բարեբախտաբար, Ամեն. Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանը, հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի իր առաջնորդութեան շրջանին, 1983ին, մեծ խնամքով եւ ճշակով հրատարակեց իր սիրեցեալ ուսուցչին յիսուն երգերը երկու գեղեցիկ հատորներու մէջ: Անթիլիասի աշակերտներէն Արտաշէս Խաչատուրեան 1969ին, Պէյրութի մէջ հրատարակեց Շ. Պէրպէրեանի կենսագրութիւնը եւ մատենագրութիւնը ամփոփող գրքոյկը եւ Սիմոն Հովիւեան հրատարակեց Շահան Պէրպէրեանի իմաստասիրութեան եւ

հոգեբանութեան դասընթացներուն իր մօթերուն ընդօրինակութիւնները:

Շ. Ռ. Պէրպէրեանի մահուան 42րդ տարեկիցին առիթով, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան լուսամիտ եւ շնորհագարդ գահակալները միասնաբար եւ կամ առանձին մուկրական եւ երախտալի պարտականութիւն մը կատարած պիտի ըլլան երբ յանձն առնեն հովանաւորել ճշակաւոր մատենաշարով մը՝ հաւաքումը եւ հրատարակումը թերթերու մէջ կորսուած գրական վաստակին այս մեծ հայուն իր ժամանակին ամէնէն մերդաշնակօրէն քաղմակողմանի իսկական հայ մտաւորականին: Սէր եւ յարգամբ Հայ Մշակոյթի եւ Հայ Դպրութեան իր անմնացորդ նուիրումին եւ վաստակին:

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՌՈՐԱՆՔ

Քրիստոսի Ս. Ծննդեան Տօնին առիթով, շնորհաւորանքի եւ քարի մաղթանաց գիրք եւ հեռագրեր առաւուրեցան Հոգեւոր եւ Կառավարական պետերուն եւ Առաջնորդներուն, որոնց շնորհաւորագիրքը ստացած է Պատրիարք Սրբազան Հայրը:—

— Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Նորին Ս. Օծուքին Տ. Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին:

— Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսին:

— Հռովմէական Կաթոլիկ Եկեղեցւոյ Քահանայապետին՝ Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապին:

— Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Ալեքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքին:

— Թուրքիոյ Հայոց Ամեն. Տ. Մեսրոպ Բ. Մուքաֆեան Սրբազան Պատրիարքին:

— Յորդանանի Վեմ. Ապտուլլահ Թագաւորին (Մարտ 18):

— Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Նախագահ Տիար Միխայէլ Եսայեանին:

— Թեմակալ Առաջնորդներուն, Պետական եւ Ազգային Հաստատութեանց ղեկավարներուն:

— Ցաւակցական մամակ Յորդանանի Վեմ. Հիւսէյն Թագաւորի մահուան առիթով. (Փետր. 9):